

УДК 341.217: 341.43

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.79>

РОЛЬ БАНКУ РОЗВИТКУ РАДИ ЄВРОПИ У СОЦІАЛЬНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ

Плотнікова М.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного,
європейського права та порівняльного правознавства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6330-0874>

Плотнікова М.В. Роль Банку розвитку Ради Європи у соціальній інтеграції біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту.

У статті розглядається спільна для держав-членів Ради Європи проблема, пов'язана з великою кількістю переміщених осіб, які потрапляють у нове для себе суспільство, що обумовлює процеси інтеграції біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту. У зв'язку з агресією Російської Федерації виникла нова хвиля переміщених осіб у європейських державах, яким відповідно до права ЄС може бути надано статус особи, яка потребує тимчасового захисту. Визначається, що інтеграція є процесом, на який доцільно здійснювати вплив через провадження відповідної державної політики. Інтеграція мігрантів та осіб, які потребують тимчасового захисту, унеможливить їх соціальне вилучення. Для прискорення процесів інтеграції державам потрібні ресурси, одним з джерел яких виступає Банк розвитку Ради Європи. Досліджено правовий статус Банку розвитку Ради Європи, який є фінансовою установою, основною метою діяльності якої є виконання соціальних завдань, зокрема вирішення проблем пов'язаних із присутністю біженців. Банк розвитку Ради Європи утворений через підписання часткової угоди Ради Європи, що дає можливість державам обирати брати участь у цій угоді чи ні. Україні доцільно стати членом Банку розвитку Ради Європи щоб скористатися відповідними фінансовими механізмами для реалізації прав внутрішньо переміщених осіб. Визначено джерела формування коштів фонду та напрямки їх використання. Одним з цільових фондів Банку розвитку Ради Європи є Фонд мігрантів і біженців, який підтримує держави-члени Банку розвитку Ради Європи у розміщенні мігрантів і біженців, які прибувають на їх територію, надаючи гранти та кредити для цих держав. Це надає додаткові ресурси для соціальної інтеграції біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту. Ці ресурси потрібні для одержання со-

ціальної допомоги, розміщення цих осіб, одержання ними медичної допомоги, організації для них мовних курсів тощо, що забезпечить їхню соціальну інтеграцію у суспільство приймаючої країни. Таким чином Банк розвитку Ради Європи є елементом системи гарантій прав біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту, допомагаючи державам членам проводити політику інтеграції цих осіб.

Ключові слова: Рада Європи; Банк розвитку Ради Європи; біженці; особи, які потребують тимчасового захисту; переміщені особи; інтеграція.

Plotnikova M.V. The role of The Development Bank of The Council of Europe in the social integration of refugees and persons in need of temporary protection.

The article deals with a common problem for the member states of the Council of Europe related to a large number of displaced persons who find themselves in a new society, which determines the processes of integration of refugees and persons in need of temporary protection. Due to the aggression of the Russian Federation, there is a new wave of displaced persons in European countries who, in accordance with EU law, may be granted the status of a person in need of temporary protection. It is determined that integration is a process that should be influenced through the implementation of appropriate public policies. Integration of migrants and persons in need of temporary protection will make their social exclusion impossible. To accelerate the integration processes, the States need resources, one of the sources of which is the Council of Europe Development Bank. The legal status of the Development Bank of the Council of Europe, which is a financial institution whose main purpose is to perform social tasks, in particular to solve problems related to the presence of refugees, is investigated. The Council of Europe Development Bank was established through the signing of a partial agreement of the Council of Europe,

which allows states to choose to participate in this agreement or not. It is advisable for Ukraine to become a member of the Council of Europe Development Bank in order to use the appropriate financial mechanisms to realize the rights of internally displaced persons. The sources of formation of the fund and directions of their use are determined. One of the target funds of the Council of Europe Development Bank is the Migrants and Refugees Fund, which supports the member states of the Council of Europe Development Bank in accommodating migrants and refugees arriving on their territory by providing grants and loans to these states. This provides additional resources for the social integration of refugees and persons in need of temporary protection. These resources are needed for social assistance, accommodation of these persons, medical care, language courses, etc. that will ensure their social integration into the society of the host country. Thus, the Development Bank of the Council of Europe is an element of the system of guarantees of the rights of refugees and persons in need of temporary protection, helping member states to implement policies of integration of these persons.

Key words: Council of Europe; Council of Europe Development Bank; refugees; persons in need of temporary protection; displaced persons; integration.

Постановка проблеми. Військові дії, політичні та економічні кризи, екологічні катастрофи сприяють появі осіб, які намагаються знайти безпечне для перебування місце. Біженці, шукачі притулку та внутрішньо переміщені особи користуються особливим захистом згідно з міжнародним правом. Правовий статус біженців визначається, насамперед, Конвенцією про статус біженців [1] та іншими міжнародними документами, прийнятими як в рамках ООН, так і на регіональному рівні. Високі соціальні стандарти та стабільність ситуації у європейських державах обумовлюють високі показники осіб, які прагнуть отримати притулок. Наприклад, за 2021 рік 535 тис осіб, які вперше шукали притулку, звернулися за міжнародним захистом у державах-членах ЄС [2]. Військова агресія Російської Федерації змусила значну частину населення України шукати безпеки, переважно знаходячи її у державах-членах Європейського Союзу, який у якості виняткового заходу для надання негайного та тимчасового захисту через масовий приплив переміщених з України осіб, активував Директиву про тимчасовий захист 2001 року [3]. За даними Порталу оперативних даних про біженців УВКБ ООН станом на 14 листопада 2022 року осіб з України, зареєстрованих для тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту в Європі 4 699 333 особи [4].

Відповідно до Директиви 2001/55/ЄС українські громадяни після прибуття на територію ЄС отримали можливість одержати статус особи, яка потребує тимчасового захисту. ЄС є унікальною міжнародною організацією, яка об'єднавши 27 держав-членів, що разом проводять ефективну, гуманітарну та безпечну європейську міграційну політику.

Проте співпраця європейських держав щодо біженців та осіб, які потребують захисту, здійснюється не тільки в рамках Європейського Союзу, але й такої регіональної організації як Рада Європи. Відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, держави-члени Ради Європи гарантують права, викладені в Конвенції, не лише своїм власним громадянам, але й усім, хто перебуває під їхньою юрисдикцією. Слушною є думка, що «маючи безпрецедентний шістдесятирічний досвід роботи із захисту демократичних принципів і верховенства права, Рада Європи володіє справді "унікальною компетенцією"» [5, с. 63]. Спрямованість на захист прав людини є основною характеристикою Ради Європи, зокрема це стосується й такої вразливої групи осіб як біженці та особи, які потребують тимчасового захисту. Як слушно зазначає Л.М. Мельничук, права окремих вразливих груп викликають стурбованість Ради Європи, у зв'язку з чим розробляються нові конвенції, ухвалюються відповідні рекомендації [6, с. 78–79]. Рада Європи є регіональною міжнародною організацією, яка доклала багато зусиль для розробки стандартів захисту прав людини, контролю за їх дотриманням, координації дій держав-членів через створені органи та структури. Однією з таких установ Ради Європи, що має особливі цілі діяльності та відповідний правовий статус, є Банк розвитку Ради Європи (далі БРРЕ). Так, відповідно до ст. 2 Статуту БРРЕ його основною метою є допомога у вирішенні соціальних проблем, з якими стикаються або можуть зіткнутися європейські країни внаслідок присутності біженців, переміщених осіб або мігрантів, що є наслідком переміщення біженців або інших вимушених переміщень населення, а також внаслідок присутності жертв стихійних лих або екологічних катастроф [7]. Доречно згадати, що за повідомленням Міністерства фінансів Україна почала обговорювати процедуру приєднання України до БРРЕ [8]. Приєднання до цієї угоди також обумовить певні правові наслідки для України, які потрібно прогнозувати. У цілому, діяльність БРРЕ є одним з елементів складної системи, що створила Рада Європи для досягнення своєї мети. У цьому контексті досить цікавою є роль БРРЕ у досягненні цілей соціальної інтеграції біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту у європейських державах.

Опрацюванням даної проблематики. На правозахисну роль Ради Європи звертали увагу у своїх працях Л.М. Мельничук, В.В. Рожко, діяльність у рамках часткових угод Ради Європи розглядали Т.О. Свида, Є.В. Попко, А.Л. Федорова. Дослідження функцій Банку розвитку Ради Європи здійснювали В. Хаммер, О. Рейєс, його значення для фінансово-правових механізмів відбудови України характеризував С.О. Комнатний. Проте його діяльність, спрямовану на забезпечення прав переміщених осіб належно не розглядалася. Різні аспекти інтеграції біженців характеризували А. Солодько, О.А. Малиновська, І.О. Тітар, Д. Раян, Б. Дулі та С. Бенсон, однак розглядається переважно державна політика інтеграції, досліджуються її складові, на ролі міжнародних фінансових інституцій увага дослідників не зосереджується.

Метою статті є визначення ролі Банку розвитку Ради Європи у соціальній інтеграції біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою Ради Європи відповідно до ст. 1 її Статуту є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Серед способів досягнення цієї мети визначено й здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод. Відповідно до ст. 17 Статуту Ради Європи для досягнення окремих цілей, які Комітет Міністрів вважає за необхідні, він може створювати консультативні та технічні комітети або комісії [9]. Такі органи можуть утворюватися через часткові угоди, що дозволяє державам-членам Ради Європи утримуватися від участі в окремих формах діяльності, що підтримуються іншими державами-членами [10]. Дослідники вважають, що часткові угоди Ради Європи це «особлива правова формою співробітництва держав у рамках Ради Європи, яка слугує правовою основою для розвитку міжнародних відносин між державами щодо конкретних актуальних питань» [11, с. 22].

Банк розвитку Ради Європи є найдавнішою європейською міжнародною банківською інституцією, заснований на частковій угоді [11, с. 6]. Учасниками цієї часткової угоди є 42 держави-члени Ради Європи, а також Косово та Святий Престол, Україна на даний час не є учасницею цієї угоди [12]. Міністерство фінансів повідомило, що згідно з виконанням Цілей сталого розвитку та Резолюції ПАРЕ 2198(2018) «Гуманітарні наслідки війни в Україні» було створено Міжвідомчу групу з питань членства України в

Банку розвитку Ради Європи [13]. Слід визначити наслідки для України у зв'язку з приєднанням до цієї угоди. Обов'язки держав-учасниць визначені у ст. 4 Статуту банку. Так Банк випускає для передплати своїми учасниками сертифікати участі, виражені в євро, а кількість сертифікатів участі, що належить новим членам банку, встановлюється за погодженням з Радою керуючих Банку, яка визначає також і мінімальний відсоток підписаних сертифікатів участі, що підлягає оплаті. При збільшенні капіталу Банку Рада керуючих визначає на однакових умовах для всіх Учасників відсоток, що підлягає сплаті, та відповідні строки сплати [7]. З огляду на те, що фінансова участь у БРРЕ визначається для держави залежно від рівня їх економічного розвитку, надмірних фінансових зобов'язань для України приєднання для цієї часткової угоди Ради Європи не породить, однак створить додаткові можливості для застосування фінансових механізмів БРРЕ для підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Попередником Банку розвитку Ради Європи був Фонд Ради Європи для переселення національних біженців та перенаселення в Європі, який був заснований 16 квітня 1956 року резолюцією (56)9 Комітету міністрів Ради Європи. У березні 1959 року вісім держав-членів Ради Європи підписали Третій протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи, який став першою в історії частковою угодою Ради Європи [14, с. 3]. Доповнення до Статуту Банку розвитку Ради Європи вносилися у 1993 р., 1999 р., 2010 р. та 2011 р. З 1 листопада 1999 р. він отримав нову назву «Банк розвитку Ради Європи» [15].

Банк розвитку Ради Європи є багатостороннім банком розвитку з виключно соціальним мандатом. Хоч він фінансово та юридично незалежний від Ради Європи, він керується мандатом та пріоритетами цієї інституції [16, с. 115]. Наприклад, Рада Європи розглядаючи питання переміщення осіб звертається до БРРЕ з закликом застосувати наявні інструменти для досягнення цілей Ради Європи. Наприклад, Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила Резолюцію № 2198 (2018) «Гуманітарні наслідки війни в Україні», у якій просила БРРЕ створити доступні кредитні програми, які можна буде використовувати для підтримки житлових проектів для вразливих верств населення України, у т.ч. внутрішньо переміщених, які потребують постійного житла, проектів реконструкції, а також медичних та освітніх закладів у найбільш зруйнованих районах [17].

БРРЕ тісно співпрацює з Європейською Комісією та іншими міжнародними фінансовими установами, такими як Світовий банк, Європейський інвестиційний банк та Європейським бан-

ком реконструкції та розвитку. Він надає гнучкі, довгострокові кредити для фінансування проєктів, що мають важливе соціальне значення, зосереджуючись на наступних чотирьох секторах: 1) покращення соціальної інтеграції; 2) допомога у подоланні стихійних лих та екологічних катастроф; 3) збереження та створення робочих місць для соціально незахищених верств населення в малому та середньому бізнесі; 4) сприяння розвитку місцевої/соціальної інфраструктури [14, с. 3-4]. БРРЕ також характеризують «соціальною фінансовою інституцією, яка реалізовує не стільки бізнес-проєкти як соціально орієнтовані проєкти збереження і захисту прав людей» [18, с. 74-75].

Джерелами фінансування Банку розвитку Ради Європи є: 1) акціонерний капітал (власниками є 42 держави-члена, чії частки в Банку безпосередньо пов'язані з їхньою відносною часткою в бюджеті Ради Європи, найбільшими акціонерами є Франція, Німеччина та Італія, які разом володіють понад 50% цих акцій); 2) прибутки та рекапіталізація (як неприбуткова установа, будь-який отриманий прибуток реінкорпорується як частина власних резервів, збільшуючи загальний капітал); 3) облігації (у зв'язку з відсутністю фінансової допомоги від своїх держав-членів здійснюється залучення коштів шляхом випуску облігацій на міжнародних ринках капіталу); 4) у разі наявності заборгованості, Банк розвитку Ради Європи може використати «підписаний та несплачений капітал» держав-учасниць для виконання своїх зобов'язань або звернутися за збільшенням капіталу до своїх членів [16, с. 117-118]. Суворий моніторинг у поєднанні з політичним наглядом з боку Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) гарантує, що кошти використовуються за призначенням [14, с. 4].

Таким чином, БРРЕ є фінансовою установою, проте основна мета його діяльності соціальна, зокрема спрямована на вирішення проблем, пов'язаних з переміщенням осіб. Він оперативно відреагував на ситуацію із збільшенням кількості осіб, які змушені були тікати з України у зв'язку з агресією Російської Федерації. Так, БРРЕ затвердив майже 6,4 мільйона євро у вигляді грантів зі свого Фонду у справах мігрантів та біженців представництвом Міжнародної організації з міграції та країнам-членам Ради Європи, які фіксують значний приплив біженців з України. Для задоволення довгострокових потреб БРРЕ надаватиме кредитну фінансову підтримку країнам-учасницям БРРЕ, які приймають біженців з України. Для залучення коштів у квітні та червні 2022 року БРРЕ випустив облігації соціальної інтеграції, кошти від яких частково або повністю будуть спрямовані на підтримку українських біженців [19].

БРРЕ створив декілька цільових фондів, у контексті нашого дослідження слід згадати Фонд мігрантів і біженців – це трастовий фонд, створений БРРЕ у 2015 р. для допомоги державам-членам у вирішенні проблем, пов'язаних з мігрантами та біженцями. Фонд підтримує країни-члени БРРЕ у розміщенні мігрантів і біженців, які прибувають на їх територію, а також підтримує країни-члени в інтеграції цієї групи населення [20].

Звертаючи увагу на те, що підтримка від Фонду мігрантів і біженців здійснюється для інтеграції мігрантів та біженців, потрібно проаналізувати завдання такої інтеграції. Інтеграцію характеризують як включення мігрантів в економічне, суспільне і політичне життя країни перебування, наголошуючи на тому, що це цілком закономірний процес, який створює для біженців можливість брати активну участь у суспільному житті [21, с. 17]. Поняття «соціальна інтеграція» у словнику соціологічних термінів визначається як поняття, що характеризує: а) сукупність соціальних процесів, завдяки яким відбувається зчеплення, з'єднання різнорідних взаємодіючих елементів у соціальну спільноту, ціле, систему; б) форми підтримання соціальними групами певної стійкості та рівноваги суспільних відносин; в) здатність соціальної системи або її частин до супротиву руйнівним чинникам, до самозбереження перед дією внутрішньої і зовнішньої напруги, ускладнень, протиріч [22, с. 125-126]. У інтеграції зацікавлені як переміщені особи, так і держава перебування, тому держави вживають відповідні заходи щодо включення біженців в економічне і суспільне життя. Меншою мірою це стосується осіб, які потребують тимчасового захисту, проте для уникнення соціального виключення та його негативних наслідків доцільно поширювати інтеграційну політику держав перебування і на цю категорію осіб.

О.А. Малиновська визначає інтеграцію як процес, який має призвести до самозабезпечення та самореалізації біженців [23, с. 6]. Українське законодавство використовує поняття інтеграція та реінтеграція щодо внутрішньо переміщених осіб, проте змісту цього поняття не пояснює [24]. Слід погодитися із думкою, що міграція незмінно впливає на резерв ресурсів особи, тому для розробки підходів до адаптації мігрантів необхідно визначити фактори, які полегшують або обмежують доступ до ресурсів (особистих, матеріальних, соціальних та культурних ресурсів) [25, с. 7]. Дійсно, важливим елементом соціальної інтеграції як біженців, так і осіб, які потребують тимчасового захисту, є доступ до ресурсів. Це може бути, зокрема, одержання соціальної допомоги, доступ до медичних чи освітніх послуг, мовні курси чи навчання новим професійним навичкам, що сприятиме більшій інтеграції у суспільство приймаючої країни.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що процеси інтеграції мігрантів та осіб, які потребують тимчасового захисту полягають у «проникненні» нових членів суспільства у вже існуючу у приймаючій державі соціальну спільноту, які стають повноправними елементами цієї соціальної системи. Для досягнення цієї мети потрібно керувати цими процесами через відповідні інструменти державної політики приймаючої сторони, які повинні призвести до самозабезпечення та самореалізації біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту. Це потребує використання ресурсів для перевезення, облаштування, лікування, навчання тощо. Окрім прямого виділення необхідних для цього засобів держави-члени Ради Європи створили через механізм часткових угод Банк розвитку Ради Європи, який акумулює кошти, проводить фінансові операції, завдяки чому має можливість надавати фінансову підтримку або кредитні ресурси державам-членам, які проводять політику інтеграції переміщених осіб.

Слід погодитися із Л.М. Мельничук, що важливо не тільки визначити соціальні права, але й гарантувати їх [6, с. 79]. Система гарантій прав людини переважно полягає у моніторингових механізмах Ради Європи, передбачених відповідними конвенціями та частковими угодами. Важливим та унікальним елементом у системі гарантій прав біженців є діяльність БРРЕ, який будучи фінансовою установою, здійснює діяльність не для отримання прибутку, а для виконання своєї соціальної ролі, що передбачає зокрема вирішення проблем, пов'язаних з переміщенням осіб, спрямованих на їхню інтеграцію у суспільство приймаючої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про статус біженців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 14.11.2022).
2. Annual asylum statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Annual_asylum_statistics (дата звернення: 14.11.2022).
3. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32001L0055> (дата звернення: 14.11.2022).
4. Ukraine Refugee Situation. *Refugees Operational Data Portal by UNHCR*. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952-176134281.1646551413 (дата звернення: 14.11.2022).
5. Рожко В.В. Рада Європи і захист прав людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. Вип. 4. С. 51–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2015_4_8C (дата звернення: 14.11.2022).
6. Мельничук Л.М. Ініціативи Ради Європи у сфері забезпечення соціального розвитку: шляхи впровадження в Україні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2016. № 2(54). С. 77–82. URL: http://ra.stateandregions.zp.ua/archive/2_2016/17.pdf (дата звернення: 14.11.2022).
7. Council of Europe Development Bank. Articles of Agreement. https://coebank.org/documents/440/IIIrd_Protocol_December_2020.pdf (дата звернення: 14.11.2022).
8. Сергій Марченко зустрівся з Керівником Банку розвитку Ради Європи. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/sergii_marchenko_met_with_governor_of_the_council_of_europe_development_bank-3671?fbclid=IwAR3KD4AJkkZSExADDE2hMO91NQkh9JRpxfu62kqvjiAQkuOjF6IeIdkI7A (дата звернення: 14.11.2022).
9. Статут Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 14.11.2022).
10. Свіда Т.О. Про заснування міжнародних організацій у рамках Ради Європи. *Митна справа*. 2012. № 3(81). Ч. 2. Кн. 2. С. 312–317. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26881/1/ПРО%20ЗАСНУВАННЯ%20МІЖНАРОДНИХ%20ОРГАНІЗАЦІЙ%20У%20РАМКАХ%20РАДИ%20ЄВРОПИ.pdf> (дата звернення: 14.11.2022).
11. Попко Є.В., Федорова А.Л. Правова природа часткових структур Ради Європи. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2. Частина 3. С. 15–23.
12. Members of Partial Agreement Development Bank. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=partial-agreement-members&numeroAr=1> (дата звернення: 14.11.2022).
13. Мінфін: Україна готується до набуття членства у Банку розвитку Ради Європи. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_ukraina_gotuietsia_do_nabuttia_chlenstva_u_banku_rozvitku_radi_ievropi-brrie-3626 (дата звернення: 14.11.2022).
14. Hummer, W. (2015). The Council of Europe Development Bank – a completely unknown entity. Why does the Council of Europe have its own development bank and what is Austria's

- position in relation to it?. Wien. ÖGfE Policy Brief, 1a'2015 URL: <https://www.oegfe.at/wp-content/uploads/2015/07/OEGfE-Policy-Brief-2015.01a-1.pdf> (дата звернення: 14.11.2022).
15. The social development bank for Europe: Basic legal texts. URL: <https://coebank.org/en/about/basic-legal-texts/> (дата звернення: 14.11.2022).
 16. Reyes O. The Council of Europe Development Bank and Covid-19. *Public Banks and Covid-19. Combatting the Pandemic with Public Finance. Edited by David A. McDonald, Thomas Marois, Diana Barrowclough. Municipal Services Project (Kingston), UNCTAD (Geneva) and Eurodad (Brussels), 2020.* PP.119-133. URL: https://eprints.soas.ac.uk/34349/1/Public_Banks_and_Covid19_-_Full_Book.pdf#page=124 (дата звернення: 14.11.2022).
 17. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 2198 (2018) «Гуманітарні наслідки війни в Україні». URL: <https://rm.coe.int/-/2198-2018-/1680785d74> (дата звернення: 14.11.2022).
 18. Комнатний С.О. Деякі аспекти забезпечення фінансово-правових механізмів відбудови України через механізм співпраці з Банком розвитку Ради Європи. *Наука і техніка сьогодні.* 2022. № 10(10). С. 66–76. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-10\(10\)-66-76](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-10(10)-66-76) (дата звернення: 14.11.2022).
 19. SEB and Ukraine refugees. URL: <https://coebank.org/en/project-financing/ukraine/> (дата звернення: 14.11.2022).
 20. Migrant and Refugee Fund. URL: <https://coebank.org/en/donors-and-trust-funds/migrant-and-refugee-fund/> (дата звернення: 14.11.2022).
 21. Солодько А. Аналіз політики інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту. Київ: Центр дослідження суспільства, 2015. 37 с. URL: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/061/original/CSR_integration_report.pdf?1419578850 (дата звернення: 14.11.2022).
 22. Соціологія: словник термінів і понять / за ред. кцією Біленького Є.А. і Козловця М.А. Київ: Кондор, 2006. 372 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/SOCIOLOGIA_SL_2006.pdf (дата звернення: 14.11.2022).
 23. Малиновська О.А. Інтеграція біженців в Україні: проблеми та шляхи подолання. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: Збірник наукових праць.* 2015. Випуск 19-20. С. 5–19.
 24. Тітар І.О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. *Український соціум.* 2016. № 4(59). С. 57–68.
 25. Ryan D., Dooley B., Benson C. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies.* 2008. № 21 (1), PP. 1–18. DOI:10.1093/jrs/fem047.